

T R A D U C C I Ó

Observacions de sentit comú sobre la cultura

Mihai Ralea

Introducció

Mihai Ralea (Bucarest, 1.V.1896 - Berlín, 17.III.1964), filòsof, sociòleg, psicòleg, polític, assagista i memorialista, cursà estudis secundaris al Liceu internat de Iași entre 1907 i 1914, i realitzà els seus estudis superiors a les facultats de filosofia de Bucarest i de Iași. Després d'haver-se llicenciat, es va traslladar a París, on estudià a l'École Normale Supérieure, «lloc únic al món en ciència i generositat», i després va realitzar en quatre anys (1919-1923) el doctorat en Filosofia a la Sorbona, amb la tesi *Idea de revolució en les doctrines socialistes*, publicada ulteriorment, amb algunes modificacions, sota el títol de *Revolució i socialisme* (1923), i en Dret, amb la tesi *Proudhon, la concepció sobre el progrés i la seva actitud social*. De retorn a Romania, serà primer, a Iași, associat a la càtedra del professor de filosofia Ion Petrovici, el seminari del qual condueix, després titular al Departament de Pedagogia Social i, al capdavall, catedràtic del Departament de Psicologia i Estètica, creat per a ell. Des de 1933 serà continuadament director, de primer ensems amb George Călinescu, de la publicació *Viața Românească* (*Vida Romanesa*). Es farà càrrec de la part ideològica de la revista, publicant-hi també notes o recensions amb la signatura de MR o R. En 1938 la revista és suspesa per la dictadura reial, però, un cop reapareguda, Ralea hi reprendrà la seva activitat. En 1939 se li transfereix el càrrec de titular al Departament d'Estètica i Crítica Literària (el 1943 publicà *Curs d'estètica*). Alhora es va introduir en la vida política, entrant en la direcció del Partit Nacional Camperol, que s'aliarà més tard al Front Patriòtic Antihitlerià. Condemnat, d'altra banda, a una detenció al camp de concentració de Târgu Jiu perquè s'havia ocupat de contractar advocats per als lluitadors comunistes arrestats, Ralea serà un dels iniciadors del memorial signat pels intel·lectuals progressistes mitjançant el qual es demanava la sorti-

da de Romania de la guerra. Després de la guerra realitzà funcions polítiques i culturals dintre els càrrecs més alts: ministre d'Arts durant el govern del doctor Petru Groza, ministre de Romania als Estats Units d'Amèrica, diputat, vicepresident del Presidium de la Gran Assemblea Nacional, i des de 1963 membre del Consell d'Estat, president del Comitè Nacional per a la Defensa de la Pau, membre del Consell Mundial de la Pau, president de la comissió nacional per a la UNESCO, del grup nacional romanès per a la Unió Interparlamentària; també serà director de l'Institut de Psicologia de l'Acadèmia Romanesa i cap del Departament de Psicologia de la Universitat de Bucarest. Els seus primers estudis d'interès estan lligats a l'existència de la revista *Viața Românească*. Essent encara estudiant, trametrà amb regularitat les *Cartes de Paris*, un dels seus primers assaigs, on mostrarà i definirà ja clarament la seva personalitat. Comparat de vegades amb Julien Benda, d'altres amb Paul Valéry, Ralea, tractant temes tant de filosofia de la cultura com de sociologia, d'estètica, d'antropologia, de crítica literària o de política, els imposa una manera particular de presentació, que és la pròpia de l'assaig, però tothora amb remarcables qualitats literàries. A llur torn, els seus assaigs literaris es basen en els seus coneixements científics i en general en la seva posició ideològica i política específica, d'un radicalisme burgès d'esquerra, que intenta de conciliar l'autonomia de l'individu amb la seva subordinació a una col·lectivitat independent de la voluntat personal. Essent un esperit antidogmàtic per excel·lència, sense sistema, però brillant, acceptarà totes aquelles idees útils d'aquest ideal, donant a voltes la impressió de pluralisme ideològic. La seva obra fonamental en el domini científic, *Explicarea omului* (*L'explicació de l'home*), de 1949, traduïda el mateix any al francès, és una «temptativa d'antropologia filosòfica», on Ralea abordarà els principals problemes de la civilització humana, des dels econòmics fins als artístics, partint de la idea bàsica que l'home se sotmet al principi d'«ajornament», exclusivament humà: «l'home és segons ell un animal que pot ajornar o aturar les seves accions».

Notícia de l'original

«Observații de bun simț asupra culturii» («Observacions de sentit comú sobre la cultura») és un article d'assaig filosòfic que aparegué publicat per primera vegada en romanès l'any 1958 dins el tercer volum (*În literatură și filosofie*) de *Scrieri din trecut* (*Escrts del pasat*), a l'editorial E.S.P.L.A. de Bucarest. Nogensmenys, el text de què ens hem servit ha estat extret d'una reedició de l'any 1989, apareguda a l'editorial Minerva de Bucarest (*Scrieri*, vol. VII), a cura de Florin Mihăilescu.

D'altra banda, voldria expressar el meu agraïment a Ramon Bargalló, que em va despertar l'interès per la filosofia, i a Ludmila Martanovschi, que ens ha facilitat el text original a partir del qual hem realitzat la nostra traducció.

Afer de la traducció

La nostra versió catalana de l'article *filosòfic* «Observații de bun simț asupra culturii» («Observacions de sentit comú sobre la cultura») de Mihai Ralea és una traducció *filològica* que pretén de ser el màxim de fidel al text romanès original, sense resultar literal, ans assajant de conservar-ne el regust literari. El nostre grup, en aquest cas constituït per Gemma Cervera (Psicologia), Joan Lloret Yusta (Filologia Anglesa) i Joan-Maria Jaime i Moya (Filologia Clàssica), de la Universitat de Barcelona, sota el mestratge del dantista Virgil Ani (actualment professor a la Universitat de Barcelona i a la Universitat Ramon Llull), forma part de la «Societat Romanesa-Catalana *Ramon Llull*» (*Societatea Româno-Catalană Ramon Llull*). L'objectiu d'aquesta societat consisteix a difondre la cultura catalana a Romania i la romanesa dins l'àmbit dels Països Catalans, mitjançant una sèrie d'activitats culturals entre les quals, a tall d'exemple, farem esment, en primer lloc, dels cursos oficials de llengua, literatura i civilització romaneses, organitzats dins el marc docent del Departament de Filologia Romànica de la Universitat de Barcelona, així com del curs extraordinari de conversa en romanès per a oïdors impartit a la mateixa Universitat; en segon lloc, de les traduccions del professor Virgil Ani d'autors catalans, destacant-hi notablement Mercè Rodoreda i Pere Calders, publicades a Romania; en tercer lloc, de les traduccions del romanès al català, fins aleshores dutes a terme pel conjunt del nostre grup, entre les quals figuren: l'article que ara publiquem, l'article d'assaig filosòfic «Invitație la ridicol» («Invitació al ridícul») del romanès Mircea Eliade publicat a la revista universitària interdisciplinària d'estudiants *Funàmbula* (núms. 0 i 1) com a editorial (pp. 10-14 i 8-11, respectivament), un recull de poemes de Marin Sorescu, una sèrie de poesies de tota la literatura romanesa clàssica i popular (des d'Eminescu fins a Sorescu set poemes del qual aparegueren a *Funàmbula*, núm. 2, pp. 51-61, passant per Vasile Alecsandri i Tudor Arghezi, entre altres, així com dels dos poemes cabdals del folklore dacoromanès: *Miorița* i *Meșterul Manole* llegenda de què, per cert, M. Eliade féu una anàlisi acurada en un dels seus nombrosos assaigs), així com contes, pertanyents a la narrativa clàssica, de Caragiale i Creangă, etc.

Joan-Maria Jaime i Moya

OBSERVACIONS DE SENTIT COMÚ SOBRE LA CULTURA

Mihai RALEA

«La culture, c'est ce qui reste après avoir oublié ce qu'on a appris»¹. Vet ací una definició sorgida en altres ribes i perfectament forana per a nosaltres. Repetida pels nostres savis erudits, aquesta semblaria una paradoxa barata i, a més a més, enervant. És clar que –i això és la convicció unànime– un home culte és aquell que posseeix molts coneixements i que els pot oferir tots en qualsevulla ocasió. Cal que la cultura sigui un repertori enciclopèdic automàtic. Aquesta és sinònima de l'erudició, és a dir, de la permanent exhibició del bagatge intel·lectual mitjançant citacions, re-citacions i notes. Com més variat és aquest cabal, com més desbaratat, més gran ha d'ésser l'estima per a l'autor. Aquí, a casa nostra, difícilment s'entenen els articles occidentals de 15-20 pàgines de revista, els quals no contenen cap citació.

Pocs comprenen que els coneixements són un mitjà, no un fi. Aquestes transformacions del mitjà en fi són força freqüents en la història de la moral humana. L'exemple que tenim més a l'abast ens sembla l'adoració avara del diner pel diner. El garrepa que acumula tresors sense utilitzar-los és un pobre de ment, mancat sobretot d'imaginació. També l'erudit. S'atura en el primer ús de la seva riquesa i en cap moment no s'afigura que aquesta li pot procurar sensacions infinites, des d'infinits punts de vista.

Segons la definició anterior, la cultura s'identifica gairebé amb la ignorància. Gairebé, perquè no es tracta d'una ignorància qualsevol, sinó de la que *segueix*, no pas de la que *precedeix*, un emmagatzematge de coneixements. Es tracta d'aquell residu, compost de predisposicions fecundes, de virtualitats adobades amb un futur potencial, que deixa l'exercici de les reflexions al marge de la lectura. Un cop els coneixements precisament limitats han desaparegut, roman l'*actitud* espiritual. Només importa això. Cal que la cultura comporti la possibilitat de la nostra reacció espiritual. Rarament un home d'una gran i exacta memòria és un home culte de debò. Alguns estudiants ho reproduïxen enormement i exacta. Una memòria fidel és enemiga de la cultura. Impedeix l'evolució, el fet d'afegir aquella «attitude du moi» enfront de l'espectacle de l'existència.

Quants lectors tenen actituds davant les lectures? I és prou natural que no en tinguin. La reflexió al marge de la lectura és una operació gratuïta, inútil i les reaccions només es desperten quan hi estem interessats, és a dir, lloats o amenaçats. Una idea que passa per la nostra ment sense provocar una posició de la individualitat, està perduda per a nosaltres, àdhuc si la memòria la guarda passivament. En canvi, una altra que excita la nostra atenció, de la qual adoptem el que ens convé, esdevé de la nostra propietat, és a dir, cal

1. «La cultura és allò que resta després d'haver oblidat el que s'ha après». El pensament pertany a Saint-Marc Girardin.

que la defensem amb tots els riscos, amb totes les pèrdues. Una idea no et pot produir una veritable cultura en l'ànima, a no ser que hagi patit per aquesta. La despesa moral que has fet per conservar-la et mostra que la mereixes.

La idea de valor conté en bona part la idea de risc. Com tots els valors, la idea no es rep, ans es conquereix. La seva veritat es constata i es paga amb una experiència en la pròpia pell. L'ideal de la cultura és el màrtir. Una idea per la qual no has patit no et pertany: és de la societat, de l'ambient que te l'ha suggerida. Per això, el màrtir cristià dels primers segles de la nostra era, o el jacobí pietós en la seva fe, el qual va preparar la gran revolució, em semblen més a prop del camí de la cultura que no pas un tal savi alemany, empatxat amb milers d'inscripcions siríaques o fórmules sànsrites que no pot estimar, perquè no ha arriscat res per aquestes. Igualment també el diletant. Només que aquest té una excusa en el seu amor sensual per les idees. És un egoista, però no un indiferent. La cultura significa *la transformació de les idees en sentiments*.

Per a nosaltres, principiants en tot, tals consideracions semblaran exagerades. Renunciant a l'exposició pública de tot el que sabem, es perdria la més important de les armes de la demagògia cultural. Allò que fa popular una refutació és el fet de confondre les masses amb tot el bagatge de coneixements, llançat de cop, de manera atabaladora i superficial. Un cop creada la reputació, es pot valorar políticament. Ja que l'objectiu últim és: de l'erudició a la política. L'èxit polític sembla ser l'única i l'última sanció de l'ennobliment espiritual. I per què no hauria pas de ser així?

Massa vitals són els interessos en joc, perquè per amor a la cultura vertadera es renunciï a la dolça, hipòcrita, còmoda erudició.

[Traducció del romanès per Virgil Ani, Gemma Cervera, Joan-Maria Jaime i Moya, Joan Lloret Yusta, membres de la Societat Romanesa-Catalana Ramon Llull]

OBSERVAȚII DE BUN SIMȚ ASUPRA CULTURII

Mihai RALEA

«La culture, c'est ce qu'on retient après avoir oublié ce qu'on a appris». Iată o definiție izvorâtă pe alte tarmuri și perfect străină nouă. Repetată printre erudiții noștri savanți ea ar apărea ca un paradox ieftin și, pe deasupra, enervant. Se știe doar –și aceasta e credința unanimă– că un om cult e acela care posedă multe cunoștințe și care le poate servi, pe toate, la orice ocazie. Cultura trebuie să fie un repertoriu enciclopedic automat. Ea e sinonimă cu erudiția, adică cu etalarea permanentă a avuției intelectuale prin citații, recitații și note. Cu cât acest debit e mai variat, cu cât e mai disparat, cu atât stima pentru autor trebuie să fie mai mare. Se înțeleg cu greu aici, la noi, articolele occidentale de 15-20 pagini de revistă, care nu conțin nici o citație.

Puțini înțeleg că cunoștințele sunt un mijloc, nu un scop. Transformările acestea ale mijlocului în scop sunt foarte frecvente în istoria moralei omenеști. Cel mai la îndemână exemplu ni se pare adorația avară a banului pentru ban. Zgârcitul care adună comori fără să le utilizeze, e un sărac mental, lipsit mai ales de imaginație. Asemenea și eruditul. El se oprește la prima întrebuintare a averii sale și nu-și închipuie o clipă că ea poate să-i aducă senzații infinite, din infinite puncte de vedere.

După definiția de mai sus, cultura e aproape identificată cu ignoranța. Aproape, fiindcă nu e vorba de orice ignoranta, ci numai de aceea care urmează, nu de aceea care precedă o înmagazinare de cunoștințe. E vorba de reziduul acela, compus din predispoziții fecunde, din virtualități îngrasate cu viitor potențial, pe care-l lasă exercițiul reflecțiilor pe marginea lecturii. Odată ce cunoștințele precis limitate au dispărut, rămâne atitudinea sufletească. Aceasta singură importă. Cultura trebuie să însemne posibilitatea reacțiunii noastre sufletești. Rareori un om de mare și exactă memorie e un om cu adevărat cult. Studenții reproduc enorm și exact. O memorie fidelă este dușmană culturii. Ea împiedică prefacerea, adăugarea acelei «attitude du moi» în fața spectacolului existenței.

Câți lectori au atitudini în fața lecturilor? E și firesc să nu le aibă. Reflecția în marginea cititului e o operație gratuită, inutilă și reacțiunile nu se trezesc decât atunci când suntem interesați, adică flatați ori amenințați. O idee trecută indiferent prin mintea noastră, fără să trezească o poziție a individualității e pierdută pentru noi, chiar dacă memoria o păstrează pasiv. În schimb o alta, care ne excită atenția și interesul, din care adoptăm ce ne convine, devine proprietatea noastră. În viitor trebuie să ne comportăm față de ea ca față de o proprietate, adică trebuie să o apărăm cu toate riscurile, cu toate pierderile. O idee nu-ți poate produce adevărată cultură în suflet, decât

dacă ai suferit pentru ea. Cheltuiala morală pe care ai făcut-o ca s-o păstrezi îți arată că o meriți.

Ideea de valoare conține în bună parte ideea de risc. Ca orice valoare, ideea adevărată nu se capătă, ci se cucerește. Adevărul ei se constată și se plătește cu o experiență pe pielea proprie. Idealul culturii e martirajul. O idee pentru care n-ai suferit nu-ți aparține: e a societatii, a ambianței care ți-a sugerat-o. De aceea martirul creștin din primele veacuri ale erei noastre, sau jacobinul pios în credința lui, care a pregătit marea revoluție, mi se par mai aproape de drumul culturii, decât cutare savant neamț, îmbuibat cu mii de inscripții siriace ori formule sanscrite, pe care nu le poate iubi, fiindcă n-a riscat nimic pentru ele. De asemeni și diletantul. Numai că acesta are o scuză în dragostea sa senzuală pentru idei. E un egoist, dar nu un indiferent. Cultura înseamnă transformarea ideilor în sentimente.

Pentru noi, începători în toate cele, asemenea considerații vor părea exagerate. Renunțând la expoziția publică a tot ce știm, s-ar pierde cea mai însemnată din armele demagogiei culturale. Ceea ce face o reputație populară e zăpăcirea maselor cu tot bagajul de cunoștințe, zvârlit deodată, amețitor, la suprafață. Odată creată reputația, ea se poate valorifica politicește. Doar scopul ultim e: prin erudiție la politică. Succesul politic pare a fi singura și ultima sancțiune a înobilării sufletești. Și de ce n-ar fi așa?

Prea sunt vitale interesele în joc, pentru ca de dragul culturii adevărate să se renunțe la dulcea, ipocrita, comoda erudiție.